

Sammanfattning

Denna text är en sammanfattning av rapporten **Främjande av medie- och informationskunnighet i Sverige 2021–2022**. Rapporten är författad av Martina Wagner och Catharina Bucht, och finns tillgänglig i fulltext på Statens medieråds webbplats www.statensmedierad.se

Digitaliseringen har i grunden förändrat villkoren för hur vi tar del av, skapar och sprider information. Medie- och informationskunnighet (MIK) är en förutsättning för att vi ska kunna nyttja de möjligheter som digitaliseringen ger och vara välinformerade och delaktiga i samhället. Det stärker också människors och samhällets motståndskraft mot otillbörlig påverkan via medier och andra informationskällor. Med utvecklingen inom automatisering och artificiell intelligens, AI, följer nya möjligheter men också utmaningar för medieanvändarna. Medveten och säker medieanvändning kräver nya kunskaper och förmågor inom ramen för en förstärkt medie- och informationskunnighet.

Syftet med rapporten är att ge en lägesbeskrivning av det MIK-främjande arbetet i Sverige 2021–22.

Kartläggningen beskriver sektorer och förutsättningar som ges för MIK-främjande arbete i Sverige samt insatser som genomförts under perioden 2021–2022. Den belyser var och hur ett MIK-främjande arbete sker på nationell och regional nivå i Sverige vid en given tidpunkt. Detta kan skapa goda förutsättningar för att kunna observera förändringar och riktningar samt identifiera styrkor och svagheter i det MIK-främjande arbete som genomförs av olika aktörer i Sverige.

Därmed är kartläggningen en viktig utgångspunkt för fortsatt arbete med att stärka förutsättningarna för befolkningen i olika målgrupper att bli medie- och informationskunniga. Eftersom det är första gången MIK-kartläggningen utförs i denna omfattning kan detta betraktas som en baslinjemätning.

Området medie- och informationskunnighet

De två huvudbegrepp som används i svenska, nationella styrdokument relevanta för det MIK-främjande arbetet är medie- och informationskunnighet (MIK) och digital kompetens. Begreppen har under de senaste åren har alltmer konvergerat och används helt eller delvis synonymt. Centralt för både MIK och digital kompetens är att de kunskaper, förmågor och förhållningssätt som omfattas skapar bättre förutsättningar för demokratisk delaktighet och inkludering.

Kartläggningen har genomförts enligt den modell som togs fram under 2021 och som utgår ifrån en identifierad, övergripande struktur för främjandet av MIK i samhället (se figur 3, "MIK i samhället" i huvudrapporten).

I enlighet med denna kartläggs det MIK-främjande arbetet genom att belysa följande beståndsdelar:

- Styrning
- Struktur och implementering
- Kunskapsutveckling

Styrning – lagar och styrdokument. Beskriver de förutsättningar politiken ger i form av styrdokument som pekar ut en riktning för det MIK-främjande arbetet på olika nivåer, nationell, regional samt i förekommande fall även på lokal/kommunal nivå.

Struktur och implementering – aktörer och insatser. Omfattar centrala aktörer samt implementeringen av styrdokument, organisation av arbetet samt vilka insatser/aktiviteter som genomförs inom området. Här ingår även kunskaps- och kompetenshöjande insatser inom utbildningsväsende och professionsutveckling.

Kunskapsutveckling – forskningsresultat och invånarnas MIK. Omfattar för närvarande aktuell forskning på MIK-området. Ambitionen är att på sikt även omfatta en studie av medie- och informationskunnigheten inom befolkningen.

Arbetet med att följa och kartlägga det MIK-främjande arbetet i Sverige har bestått i att studera beståndsdelarna genom att granska styrdokument såsom lagstiftning, myndighetsinstruktioner, regeringsuppdrag, med mera. Befintliga datainsamlingar har i möjligast mån använts som underlag. För områden där uppgifter saknats har Statens medieråd i vissa fall gjort egna sammanställningar eller datainsamlingar.

Avsikten är att återkommande kartlägga och granska dessa beståndsdelar för att se om, var och hur förändring sker. Den lägesbild över området som ges av kartläggningen utgör underlag för genomförandet av det uppdrag som myndigheten har att förstärka arbetet för ökad medie- och informationskunnighet i Sverige.

MIK-främjande inom olika sektorer

I kapitlet **MIK-främjande genom livet** uppmärksammas läsaren på i vilka olika sammanhang och livsfaser MIK-främjande kan ske. Bibliotek och i viss mån även museer är samhällsinstitutioner som är relevanta för främjande av MIK i alla åldrar. Medier spelar en central roll livet igenom och kapitlet tar i korthet upp fakta kring skillnader i medieanvändningen mellan olika åldersgrupper.

Medie- och informationskunnighet (MIK) är ett sakområde som i varierande grad förekommer inom flera politikområden vilket redogörs för i kapitlet **MIK och politiken**. I september 2022 ingick MIK inom 14 politikområden och berörde sex departement. Kulturdepartementet är huvudsvarigt departement för MIK som sakområde utifrån kultur-, medie-, film-

och demokratipolitiken. Femton av de statliga myndigheterna har MIK som en mer eller mindre tydlig delfråga inom något av sina sakområden. Sedan kartläggningen 2017/2018 har kretsen av statliga huvudaktörer inom MIK-området utökats med två myndigheter, Myndigheten för press, radio och tv samt Myndigheten för psykologiskt försvar. En statlig ansvarsaktör finns även utsedd genom regeringens uppdrag till Statens medieråd om att förstärka arbetet för ökad MIK. En ytterligare förändring sedan föregående kartläggning är krav gällande medlemsstaternas MIK-främjande arbete i EU:s direktiv om audiovisuella tjänster, det så kallade AV-direktivet, implementerat i svensk lag 2020.

MIK-främjande arbete i regionerna förekommer främst inom kulturverksamheter och framför allt inom områdena filmkulturell verksamhet och biblioteksverksamhet. MIK-främjande insatser kan även ske inom ramen för regionalt utvecklingsarbete och de regionala digitaliseringskoordinatorer som arbetar för att digitaliseringens möjligheter ska utnyttjas på bästa sätt är en resurs i detta sammanhang. Kapitlet **MIK i regionerna** presenterar även en genomgång av regionala kulturplaner vilken visar att en majoritet av regionerna (17 av 21) pekar ut medie- och informationskunnighet som ett utvecklingsområde.

Kapitlet **MIK och skolan** utreder MIK i skolans styrdokument. Kunskapsområdet adresseras genom skrivningar om samhällets digitalisering och att eleverna ska utveckla "adekvat digital kompetens". Begreppet medie- och informationskunnighet används ej i dessa dokument. I kommentarmaterial och liknande skrivs däremot området fram och MIK-begreppet används explicit, bland annat vad gäller skolbibliotekens och skolbibliotekariens roll i det pedagogiska arbetet. Kapitlet redovisar vidare resultat från Skolverkets uppföljning av skolornas digitaliseringsarbete som visar att arbetet med eleverna gällande exempelvis att söka och kritiskt granska information, bilder och filmer behöver ges bättre förutsättningar, bland annat genom kompetensutveckling av lärare och förskolepersonal.

Skolbibliotek och skolbibliotekarier som resurs i skolans främjande av medie- och informationskunnighet behandlas i kapitlet **MIK och skolbiblioteken**. Källmaterial som använts i kapitlet, exempelvis utredningen Skolbibliotek för bildning och utbildning (SOU 2021:3), Kungliga bibliotekets biblioteksstatistik samt Skolverkets uppföljning av digitaliseringsstrategin (Rapport 2022:4), pekar dock på bristande bemanning med fackutbildad personal. Skillnaderna mellan kommunala skolor och friskolor vad gäller tillgång till bemannat skolbibliotek, och tillgång skolbibliotek över huvud taget, är påtagliga.

Kapitlet **MIK och bibliotek** lyfter bibliotekens roll som central aktör för MIK-främjande. Kungliga bibliotekets årliga statistik som redovisas i kapitlet visar dock att antalet bibliotek minskar. Bibliotekarierna har i och med sin profession goda kunskaper om medie- och informationskunnighet

och omfattande satsning har gjorts för att öka deras och i förlängningen besökarnas digitala kompetens. Kapitlet tar även upp museernas roll i det MIK-främjande arbetet.

MIK i högre utbildning och forskning tar upp utbildningar till yrken med nyckelfunktioner i främjandet av medie- och informationskunnighet. Vidare redogörs för en studie av aktuella forskningspublikationer med koppling till MIK-området. Resultaten visar bland annat inom vilka ämnesfält som forskningen utförts.

I kapitlet **MIK inom folkbildning och civilsamhället** redovisas bland annat resultat från en enkätundersökning där folkhögskolor besvarat frågor om MIK-främjande inom de utbildningar som erbjuds. MIK anges vara av klar relevans i förhållande till folkbildningens demokratiuppdrag. En lista med exempel på civilsamhällesorganisationer som arbetar MIK-främjande bland annat inom journalistik, demokrati och trygghet på nätet ingår även i kapitlet.

Opartisk och tillförlitlig nyhetsrapportering samt granskande journalistik som grund för medie- och informationskunnighet och MIK-främjande tas upp i kapitlet **MIK och medier**. Exempel på MIK-inslag i public service-företagens programutbud ges. Ideella och privata medieorganisationer med MIK-fokus listas.

En redovisning av samverkansföretag på europeisk och nationell nivå presenteras i kapitlet **MIK och samverkan**. Sedan förra kartläggningen finns nu nationell MIK-samverkan etablerad mellan 25 myndigheter och nationella organisationer genom aktörsnätverket MIK Sverige, vilken presenteras närmare i kapitlet.

För att kunna följa nationella aktörers MIK-främjande insatser i Sverige har Statens medieråd genomfört en enkätundersökning. Resultatet presenteras i kapitlet **MIK-främjande insatser: aktörsenkät 2021**. Sammanställningen ger en bild av vilka typer av insatser som utförts, gentemot vilka målgrupper de riktats samt vilka MIK-områden de har omfattat. Undersökningen kommer utföras årligen för att successivt kunna följa utvecklingen av MIK-insatserna i Sverige.

Avslutande konklusioner och lägesbild

På basis av resultaten i kartläggningens olika delar för myndigheten fram ett antal konklusioner. Dessa är:

- **Det samverkansansvar för MIK som har lagts på en utpekad aktör bör permanentas.**
- **En samlad nationell strategi för att säkerställa långsiktigt MIK-främjande arbete behövs.**
- **Ett strukturerat MIK-främjande kräver helhetssyn och tvärsektoriellt arbete.**
- **MIK behöver tydliggöras i skolans styrdokument för en likvärdig undervisning.**
- **Biblioteken uppvisar idag en god modell för MIK-främjande arbete.**

Rapporten avslutas med en lägesbild av arbetet för ökad MIK i Sverige utifrån konklusioner baserat på resultat i kartläggningens olika delar. Bland styrkorna i det svenska MIK-främjande arbetet 2021/2022 ligger den struktur som etablerats, förankringen i en bred och engagerad krets aktörer från olika sektorer och områden, att det finns en ansvarsaktör med tydligt uppdrag och mandat att driva frågorna framåt (Statens medieråd).

Bland svagheter nämns det faktum att centrala aktörer och områden ännu inte ingår i den etablerade samverkan och att arbete bedrivs både parallellt och överlappande i olika politik- och kunskapsområden, MIK och digital kompetens. Dessa svagheter bidrar dessutom i viss mån till svårigheter vad gäller utvärdering och uppföljning av det arbete som utförts. Styrdokument som tydligare binder ihop delar i det tvärpolitiska främjandearbete som pågår, liksom framtagande av en förvaltningsmodell med uttalade roller och mandat för berörda aktörer och nivåer bedöms kunna stärka främjandet av medie- och informationskunnighet i Sverige.